

OB IZIDU „MARTINA KRUPANA“

FRAN LEVSTIK

(1831 — 1887)

Pred meseci je uredništvo istrskega tednika oblikovalo svojimi bralci „Martina Krupana“ v knjigi. To oblikovanje je sedaj izpolnila pravkar ustanovljena založba Ljuba. Krpan izide tedaj vsi prednaročniki ga lahko dvignejo v knjižarnah.

Ob tej priliki prinašamo sestavek o velikem avtorju „Martina Krupana“ in o velikem našem mislecu ter politiku prejšnjega stoletja.

„Martina Krpana“ poznate vsi. Brali ste ga v ljudski šoli in ste se smejali. Mislili ste, da je to lepa zgodba za otroke. Tudi to ste si zapomnili, da ga je napisal Fran Levstik. Če bi bili natančnejši, poznali Levstikovo hudobnost, bi bili prišli na misel, da je „Martina Krpan“ vedno zgodba za otroke. Pomislite: na sam cesarski Dunaj je prišel velikani, Brdavs po imenu. Vse junake svojega časa je vabil na bojni in nikogar ni bilo, ki bi ga bil ukrotil. Cesar pa tudi ni bil tak, da bi se rekel: nikogar ni bilo, ki bi si upal nadeti. Mnogo junakov se je spustilo z njim v boj, a vsakega je zmogel. Nazadnje se ga je lotil sam cesarjev sin, a tudi tega je velikani ubil. Cesarji so začeli iti po glavi. „Kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti“, je rekel. In potem so poslali po Krpana na Kranjsko. Kdo je ta Krpan z Vrha pri Sveti Trojici? To je slovenski kmet, siromak, kočar, ki se odziva s tihotapstvom in s svojo bomo grudo, da se preživi. Toda kljub svoji siromasti, ali morebiti prav zaradi nje, je zdrav in krepak. Krpan odide na Dunaj in zmaga Brdavs. Kako majhni so proti njemu cesar in ministri in sama uboga cesarica, ki ji je lipo posekal, da si je napravil kiji in kako slabi so vsi cesarski konji napram njegovi mušavi kobilici, ki je edina kljubovata Krpanovi moči. Krpanove preproste besede padajo kakor klavirno na mehkužni cesarski dvor in njegove ministre. Za plačo ne zahteva nič drugega kakor pravico, da bo mogel postati žvižti.

Ideje leta 1848, so živo ostale v spominu mladini, ki je v tej viharini časih študiral na šolah in ta mladina ni mogla biti zadovoljna s poniznostjo in udanostjo, ki so jo priporočale „Novice“, in z nezmogljivo ter z brezperspektivnostjo, ki so jo izkazali slovenski praviki, ker niso imeli jasno začrtanega političnega programa. „Vsa moč izhaja iz ljudstva“, je bilo geslo leta 1848, a ljudstvo se ni zavedalo svoje moči in vlada je po revoluciji z vso silo pritiskala na male avstrijske narode. V tej dobi je rasel Levstik, naš največji kritik in borec, pristen slovenski človek, ki je globoko poznal narodovo dušo, njegovo trn in jezik, in razdal zmoje in predsodek preteklosti in sodobnosti, da bi našel pravo pot našemu narodnemu življenju. Njegov vzor v literaturi je bil Srb Vuk Karadžić, ki je z narodnimi pesmi in ljudskimi jezikom položil temelj novi srbski literaturi, v politiki pa mu je kazal pot češki bojevnik, Havlíček, ki je neustrašno zagovarjal pravico svojega naroda.

Usoda je poskobelala, da se je Levstik rodil v kraju, kjer se govori baše najlepša slovensčina. To je okolica Velikih Lašč. Ko se pripeljemo v Lašče, vidimo pred cerkvijo Levstikov spomenik, ki so mu ga postavili hvalni rojaki. „Ako krenemo preko polja proti severovzhodni strani, nas pozdravlja z malega zelenega griča cerkevica Sv. Roka“, v daljavi dobre četrte ure pa zagledamo na mali višini med drevmi in njivami skromno vas Spodnje Retje. Stapimo po poljski kameniti poti navzgor in se ustavimo pred majhno hišo. Velika vzidana plošča nam naznaja, da se je tu rodil dne 28. septembra leta 1831. Fran Levstik. Po domače se je rekel pri Joskovi. Njegov oče Mytež je imel osminko kmetije. Tu je rasel Levstik sred. ubožni, preprosti ljudji, potem pa je odšel v šolo v Velike Lašče in od tam v Ljubljano, kjer, so spoznali, da je dobre glave. Sprejet je bil v Alojzevišče in se je odlikoval posebno v jeziku. V vsem svojem jeziku je kazal nekako odločnost, samozavest in ponos, kakor da je čutil, da mu bo usiljena vloga velikega, neupogljivega voditelja. Tudi doma v Laščah je užival velik ugled. Stritar, ki je bil pet let mlajši od njega, nam je popisal v svojih spominih: „Levstika še nisem videl, ko mi je bilo njegovo ime že dobro znano; govorilo se je o njem, kakor o neki čudoviti prikazni.“ Nekdo nedolgo, ko smo šli po deseti maši iz cerkve, so mi ga pokazali maši s prstom in besedo: »Retenjski.« Se zdaj ga vidim, kako koraka po trgu. Tako nisem nikoli ne prej ne pozneje videl stopati nikogar: tako krepko in odločno, tako moško in samozavestno. Tako je znal korakati samo Levstika.

Ze na gimnaziji se je v Levstiku prebudila pevka žila.

Njegov vzor je bil Prešeren. A že tu se je pokazala njegova stroga kritična narava. Svoje pesmi je večkrat predelaval, nikoli ni bil sam s seboj zadovoljen; še manj pa je bil zadovoljen z drugimi slabimi slovenskimi pesniki, ki so se po letu 1848. začeli oglašati v našem slovstvu. Naperil je proti njim božje puščice in raz-

krinkaval njihove slabe strani v ostri satiri »Jeza na Pannaso«. Postal je nekak vođa dijaštva, ki je v njem videlo močan, samonikel talent. In tako se je zdelo, da bo Levstiku odprta gladka pot v življenje, a zgodilo se je, da se je spri z matematiko in brez mature zapustil gimnazij. Postal je domači učitelj v Ljubljani, zbral svoje mlade pesmi in jih izdal. A kaj naj počne v Ljubljani on, ki je gledal nanj mladina s tolikimi nadami, in sedaj ni mogel nadaljevati svojih študij! Odšel je v Olomuc na Moravsko v nemški vitezki red: upal je, da se bo tu mogel nemoteno posvetiti svojim jezikoslovničnim študijem. Ni nesreče brez sreče. Tu se je seznanil s češčino, prevajal je kraljevdvorski rokopiis in vključil samostanski zidovnj tulega nemškega vitezkega reda je slišal o ljubi borbi, ki jo je čiste čase borili češki narod za svoje pravice ter spoznal imena in nazore narodnih in političnih voditeljev. Toda očrnili so ga iz Ljubljane, da so njegove pesmi: pohujšljive in nevarne, posebno zato, ker jih je mladina brala z velikim navdušenjem. Levstik je moral zapustiti neprostoVOLjno samostan in je odšel na Dunaj. Tam je poslušal na univerzi našega učenjaka Miklošiča in Levstik bi bil postal njegov najboljši učenec. Toda brez mature se ni mogel vpisati kot reden slušatelj in, ker mu je posel denar, se je moral vrniti domov. Peš je šel preko Gradca na Slovensko, kjer je dobil službo domačega učitelja pri grofu Pacetu na gradu Turn pri Sv. Križu. Dobra volja ga ni zapustila in kadar je prišel domov v Lašče, je zabaval domače ljudi z duhovitimi pesmimi in krepkimi dvotipi. Dve leti je ostal pri Pacetovih, a ker se je rodovina preselila v Ljubljano, je ostal Levstik brez službe in se je vrnil zopet domov. Domačija je bila že leta 1855. prodana, zato se je naselil pri sosedu Iliji, kjer je v leseni lopi ob črnem kruhu in domači hrani pisal in študiral. Tu je dovršil svoje znamenite »Napeke slovenskega pisanišja«, v katerih je prečesal jezik naših tedanjih pisateljev in pokazal, kako slabo pišejo, ker se preveč ravnaajo po nemščini, ki ne poznajo dobro narodnega jezika in ker se boje vsake kritike. Istčasno sta izšla dva druga njegova važna spisa »Polova-

BOHINJ

Pretekla gledališka sezona v kopriškem gledališču nam dokazuje, da se naše kulturno in prosvetno življenje lepo razvija in da nobena zapreka ni mogla zatreti zdravih sil v našem ljudstvu.

To nam dokazuje zaključek tretje sezone prenovljenega ljudskega gledališča v Koprju.

V tej sezoni opažamo večje prebujenje kulturnega udejstvovanja domačih sil. Zaznamujemo osnivanje slovenske dramske družine, ki je trikrat uspešno nastopila, večkratni nastop dijakov slovenske gimnazije in dva baletna nastopa baletne šole. Za postulatke italijanske narodnosti pa nič manj živahno dramsko udejstvovanje C. C. P. I. Temu se pridružujejo še prireditelje slovenskih in italijanskih pionirjev, ter prireditelje ljudske prosvete in Podveze SHP z pomembni kulturnimi prireditvami.

Poleg tega pa se je v sezoni razvilo preko odr koprškega gledališča niz kvalitetnih gostovanj SNG iz Trsta, Teatra popolare iz Reke, ter še mnoga dramskih in koncertnih

nje od Lije do Catežak in »Martin Krpan« — s čimer je Levstik položil temelj našemu novejšemu slovstvu. V »Potovanju« je opozoril mlade pisatelje, koliko zanimivih snovi za povesti se nahaja med narodom, in z »Martinom Krpanom« je podal vzor, kako je treba pisati povesti v pravem narodnem jeziku. Vsi ti spisi pa niso prinesli Levstiku ne službe ne kruha, temveč težko borbo s tistimi, ki so mislili, da so prizadeži. Levstik se je dobro zavedal svojega poklica in je krepko odgovarjal na ugovore svojih nasprotnikov. Začela so se najtežja leta njegovega življenja. Odšel je k pesniku Vilharju na Kalet kot domači učitelj, od tam pa leta 1861. v Trst kot tajnik k »Slovenski čitalnici«. V Trstu je našel nekaj dobrih prijateljev, med njimi pesnika Ceganarja, marljivega in dobrega prevajalca iz tujih literatur. Tržaški rodojubi so nameravali izdati slovenski list, ki bi mu bil Levstik urednik. Levstik se je pripravil resno na to važno delo, študiral Miklošičeva dela in hotel spopolniti slovenski pisni jezik na podlagi staroslovenščine. Kot urednik lista bi bil imel priliko razširati svoje nazore v javnosti. Do tega pa ni prišlo, ker ni bilo za list potrebnih sredstev in Levstik se je razočaran vrnil v Ljubljano, kjer je postal urednik Vilharjevega lista »Naprejek«, ki je začel izhajati leta 1863. »Naprejek« je bil naš prvi politični list in Levstik je tako krepko napadal vlado in se boril za slovenske pravice, da je bil isti ustanovljen, Vilhar obsojen v zapor in Levstik zopet brez kruha. Tega leta so ustanovili »Slovensko matice« v Ljubljani in Levstik je postal njen tajnik. Ker pa »Matic« ni hotela tajnika plačevati, je Levstik tajništvo odložil in dobil službo pri odboru za izdajo slovensko-nemškega slovarja. Gradivo, nabrano za slovar v prejšnjih časih, je že dolgo čakalo na svojega mojstra. Levstik se je lotil urejanja z vso svojo temeljitostjo. Toda nekaterim se je zdelo njegovo delo prekomerno in preobširno; drugi, zopet brez službe. V našem političnem življenju so se vršili v tem času pomembni dogodki. Avstrija je bila leta 1866. na severu in jugu premagana. Zatirani narodi so obnovili zahteve leta 1848. Dosegli so jih samo

Madžari. Nastal je dualizem. Od male slovenske zemlje so pri delitvah odrezali beneško in ogrsko Slovence. Mladina, ki je dolgo ni bila zadovoljna z onemoglo politiko pravok, je obsedla poslance, ki so glasovali za vlado. Zbirala se je okoli Levstika, ki je sklical prv dijaški kongres in na njem pokazal rešilni program naše bodočnosti. Za list »Slovenski jug«, ki so ga nameravali izdati naši rodojubi, je Levstik že leta 1867. napisal program.

»Slovenski jug« ni izšel, pač pa je začel dne 2. aprila leta 1868. v Mariboru izhajati »Slovenski narod«, katerega urednik Anton Tomšič je bil zvest Levstikov učenec. Levstik sam je v list marljivo dopisoval. Nastala je doba taborov, kjer je slovenski narod prvič na veliki ljudski zborovanjih izjavil enotno vojno v obrambo svoje zemlje in narodnega jezika. Levstik, dasi sam brez kruha, je sicer za celo polnoletno leto zapoznela, a je dala mestu karakteristično vladavino, ki se je obdržala celo leto in razen nekaterih izjem, še dve stoletji pod avstrijsko vladavino.

Tem notranjim nemirni so pridružili še drugi: vojna z Benetkami, ki se začne leta 1868 in potem zopet leta 1870. Viri nam ne povedo čas trajanja teh vojn, mislimo pa, da niso bile prav kratkotrajne. Leta 1868 se zopet pojavijo škofove zahteve po posvetni oblasti v tržaški občini. Škofoval je tedaj Antonio Negri s pomočjo in prihovaljivju ogrskega patriarha. Ta je ekskomuniciral mesto in malo je manjkalo, da ni prišlo do notranjih bojev. Toda prišlo je do pomiritev in od tedaj nosijo škofove naslov tržaških gro-

BRANCIN

Brancin je riba, ki je vedno po malem na ribjem trgu, največ jih je pa odobira in novembra. Praviijo, da so pozimi brancini najboljši, stari pa da imajo prav posebno dober okus v aprilu. To je ena najboljših rib. Stari Rimljani, ki jim ni očitati, da ne bi znali sreči svojemu žledocu, so jo od vse najbolj cenili, in sicer so imeli najrajši ne one iz morja, ampak one, ki jih nalovili v Tiberi. Brancin živi v morju in je morska riba, toda v svoji pokrošnosti se zaleti tudi v reke. V starem Rimu so siliili v Tiberu, da so jedli v Tiberi dobre, ki so prihajale iz rimskih stranik; tisti so bili najbolj in najbolj mastni in jih je rimska gospoda najraje jedla. Tudi iz Jadrana gredo v reke in jih dobe v Istri in Dalmaciji tudi v rekah.

So razne velikosti, dosežejo tudi meter dolžine in tudi teže do deset kilogramov. So svetlosivi, hrbet je modrikast, trebuh belkast. So pa grozni požeruhi, stari narodi so jim zaradi tega pravili volkovi. Zro vse, črve,

ZANIMIVOSTI PO SVETU

KDO BO LETOS PREPLAVAL KANAL LA MANCHE. — Tudi letos, kot vsako leto, se pripravljajo razni podjetni plavalci, da bi preplavali kanal La Manche med Francijo in Anglijo, ki je vedno veljal kot eden najtežjih orehov za plavalce. Letos se je že najvil neki grški major Jason Zingaris, ki bo preplaval kanal že tretjič in sicer tokrat v smeri od francoske obale k angleški, medtem ko je dvakrat preplaval v nasprotni smeri, od angleške obale k francoski.

Mnogo bolj podjeten pa je Američan Russel Tongay, oziroma njegova dva otroka, sedemletni sinko in petletna hčerkica, ki nameravata preplavati kanal. Tongay je polizkusil trenirati s svojima otrokoma že v Angliji, pa so mu angleške oblasti to prepovedale na moreštevne proteste iz občinstva. Sedaj bo polizkušal podjetni Američan spraviti plavalne sposobnosti obeh otrok v promet s francoske strani.

ZRACNI MOST ZDA — KOREJA. — Te dni so praznovali v Ameriki prvo obdobje zračnega mosta iz ameriškega kontinenta na Korejo. Pred Pan American World Airways (PAA) letom dni je ameriška letalska družba prevzela prevoze osebja in prtljage iz Amerike v Korejo za Organizacijo združenih narodov in njene vojaške sile. Da bi bil promet lahko res neodvran in da bi lahko premagovali naraščajoče potrebe, je sklenila Pan American Airways pogodbo z vrsto drugih ameriških letalskih družb: Fastern Airlines, Capital, Western, Panagra, American in American Overseas Airlines. Vse te družbe so ta čas stalno vzdrževale vsaj 24 letal, ki so v 968 povratnih poletih prepelele preko Pacifika 30.000 oseb in 11 milijonov funtov (preko 6 milijonov kg) prtljage.

MACKE SO ZMAGALE. — Francoske macke so pred nedavnim zmagale v pravih bombi proti kmetijskemu ministru. Razpravljali so uredbo tega ministrstva, ki je odločala, da je treba ubiti macko, ki bi se oddaljila več kot 200 m od svojega bivaljša. Celih 18 mesecev je trajala borba med prijatelji macke in kmetijskim ministrom. Uredbo pa niso razveljavili zato, ker ne bi bil upravljen ukrep proti potepuskim mackam amak zato, ker uredbe ni podpisal minister sam, ampak samo tajnik, in je bila s tem kršena ustava.

KAJ SO ZLOČINI PROTI MIRU. — Komisija Združenih narodov za mednarodno pravo je predložila Generalni skupščini OZN seznam dvanajstih zločinov proti miru, ki naj bodo kaznovani na podlagi mednarodnega prava. Kazniva dejanja obsegajo napadalenje na grožnjo z aparatom, vtihovaljanje oboroženih tolp v kako drugo državo in spodbujanje teroristične dejavnosti. Za kaznovanje teh zločinov je predvideno sojenje pred nacionalnimi ali mednarodnimi sodiščem ter lahko odgovarjajo v vse obtožene osebe ne glede na to, ali so se države ali delajo po ukazih. V poročilu Generalni skupščini pravi komisija, da je upoštevala možnost ustanovitve mednarodnega kazenskega sodišča za te zločine, vendar ne predlaga obsega priporočila v tem smislu. Da bi prišel ta zakon veljati, je potrebna odobritev Gen. skupščine.

Beneško-tržaška vojna v 60 in 70 letih XIV. stoletja

Štirinajsto stoletje je v Trstu posebnostno burno. Ze na začetku imamo zaroto Marka Rufa, ki hoče povesti Trst pod Benetke. Mestni sodniki so proglasili Rofa za vzejadjalca in jih obsodili na smrt. To je bilo leta 1313. Zarota je povzročila dolgotrajno borbo proti škofo in cerkveni hierarhiji v Trstu, ki je bila naklonjena zaroti. Mestna elarhija s sodniki na čelu je izgnala dominikane, veme škofove pristase, dalje je občina prepovedala mešanost in podložnikom sprejemala škofove službe in ubogati arhidakonomnim ukazom. To pomeni, da se je v prvi polovici 14. stoletja tržaška občina popolnoma osvobodila od škofove oblasti in da se je dokončno osamosvojila v obliki svobodne komune, ki je sicer za celo polnoletno leto zapoznela, a je dala mestu karakteristično vladavino, ki se je obdržala celo stoletje in razen nekaterih izjem, še dve stoletji pod avstrijsko vladavino.

Tem notranjim nemirni so pridružili še drugi: vojna z Benetkami, ki se začne leta 1338 in potem zopet leta 1350. Viri nam ne povedo čas trajanja teh vojn, mislimo pa, da niso bile prav kratkotrajne. Leta 1352 se zopet pojavijo škofove zahteve po posvetni oblasti v tržaški občini. Škofoval je tedaj Antonio Negri s pomočjo in prihovaljivju ogrskega patriarha. Ta je ekskomuniciral mesto in malo je manjkalo, da ni prišlo do notranjih bojev. Toda prišlo je do pomiritev in od tedaj nosijo škofove naslov tržaških gro-

škojke, ribe, zato imajo kar naprej odprta usta, da ne izgubijo časa, najbolj sposobni se tudi najbolj odebele in zrastejo največji Enega takega življenjskega sposobnega, ki je tehtal štirideset funtov, so darovali hvalenji Benetani Napoleonu Bonaparteju potem, ko jim je zatrl republiko, in mu želeli: Ko Dober tekla

Mladici žive na dnu, stari pa so bolj na vrhu. Kadar je velika nevihta, takrat splavajo k obali in preže na to, kar bo morje odrgalo od obale in bi bilo za njihova kar naprej odprta usta.

Zobčke ima tudi na jeziku, ki je bolj podolgovat. Glava je naprej porinjena. Gobec je brez luske, ravno tako tudi lica in široka poklopca. Na koncu širokega poklopca je na vsaki strani temen madež. Na poklopu sta dve bodci, Repna plavut je razcepljena, prav tako tudi hrbtina.

Meso je zredno mehko, sočno in okusno, zato je tudi cena vedno nekoliko višja od cen ostalih rib. Love ga z mrežami pa tudi s trnki. Dober je vedno, pa bodi pripravljen že kakor koli.

fov. Ostalo pa je samo pri naslovu, ker so se morali škofoje odgovodati gospodarstvu nad Trstom. Gospodstvo je ostalo mestni občini in je pozneje prišlo zdaj na beneškega doža zdaj na patriarha, končno pa trajno na avstrijskega vojvodo.

Notranji boji. Še bolj pa boji z Benetkami so prepirali tržaško mestno oligarhijo, da je v takih pogojih obstanek tržaškega mesta s teritorijem nemogoč in leta 1345 se srečamo s prvo pristojno listino, s katero se Tržičani podajo pod vodstvo nemškega cesarja Karla IV. Karel, ki se za tržaške zadeve ni mnogo bngal, ker je imel preveč opravili doma v Nemčiji, je imenoval svojega brata Nikolaja, ki je bil tačas oglejski patriarh, za svojega vikarja in namestnika v Trstu. Kazalo je, da se bodo s tem akom tržaške notranje in zunanje zadeve končno umirile, a kot bomo kmalu videli, se niso.

V tem času so prišli do velike moči avstrijski vojvode Habsburžani, ki so razširili svoja posestva na Korosko, Stajersko, Kranjsko v Furlanijo in tudi na našo kraško obalo, ker se jim je podvrget devinski grof. S tem so postali Habsburžani neposredni sosedje tržaške občine. Imeli pa so fevdna posestva tudi v Furlaniji in zaradi teh posestev so prišli navskriž in potem tudi do vojne s patriarhom. Vojvoda prišati v tej vojni so bili goriški grofje, medtem ko se je znašel Trst na patriarhovi strani. Trstu v tej vojni mnogo škodujejo baroni Adelsburški, patriarhovi pristasi. To pomeni, da so bili Tržičani na strani goriških grofov, torej tudi na strani avstrijskih vojvod. Po drugi strani pa tudi vemo, da so goriški grofje in avstrijski vojvode prepovedali tržaškim trgovcem vstop v svojo državo, kar je bila kazen zato, ker so se Tržičani povezali s patriarhom. In knivda Tržičanom ni mogla biti majhna, če se niso goriški grofje in Habsburžani hoteli vdati niti prošnjam Ludvika Ogrskega, ki bi prekinili to prepoved.

Bodisi tako ali tako, vojna se je končala leta 1361, ko je cesar Karol IV. posegel v spor in ga razsodil v korist Habsburžanov. Kako naj razsodimo te tako zamotane dogodke? Trst je igral dvojno vlogo. Po eni strani lahko vidimo, da kot patriarhov zaveznik ni dal od sebe, kar bi moral, in da ga je Oglej smatral za avstrijskega ne pa za svojega zaveznika in zato poslal svojo vojsko na dan.

Pa drugi strani so Habsburžani in Goričani zamerili Trstu njegovo zavezništvo s patriarhom.

Kaj pa Trst? Ta je živel od svoje trgovine z zaledjem in se ni hotel bopiti. Zavezništvo s patriarhom je škodovalo njegovi trgovini in zato je bil prisiljen po omejenih prepovedi iskati pomoč pri ogrskem kralju, ki naj bi dosegel pri Habsburžanih in Goričanih neke prepovedi trgovanja. Dejstvo je, da je zavezništvo z Oglejem Trstu mnogo škodovalo in da je komaj pričakoval miru. Po razsodbi Karla

IV, je tudi Trst položil orožje. A ne za dolgo. Kaže, da je prišel sredi šestdesetih let pod Benetke kar se ni moglo zgoditi brez boja. Viri nam sicer ne poročajo o tem prav ničesar. Toda kako si moramo zamisliti kontrolo beneške brodogradnje nad tržaškim pristanom, če ni že prej prišel pod beneško vrhovno oblast? Dejstvo je, da leta 1365 najdemo v Trstu beneškega župana (podesta) Giovannija Foscarija, ki potrjuje mestne statute in jih izpopolnjuje tudi s svojimi uredbami. Ali je moglo, da bi Trst, ki se je skoraj 200 let boril proti beneški hegemoniji na severnem Jadrani, iz svoje volje poklical beneškega župana? Ne, ni moglo. Torej se je moralo zgoditi nekaj, česar nam viri ne povedo. Brez vojne ni moglo iti. In upravičeno smo mislili, da so se Benetke polastile Trsta z naslikom. Mir, ki vladal v Trstu od leta 1361 pa vse do 1368, je torej le navidezen. Na žalost so se izgubili skoraj vsi viri, ki govorijo o tej dobi. Toda, če le površno pogledamo povod ponovne vojne, smo upravičeni trditi, da se je moralo zgoditi v tem času nekaj zelo važnega: Trst je namreč izgubil svojo samostojnost.

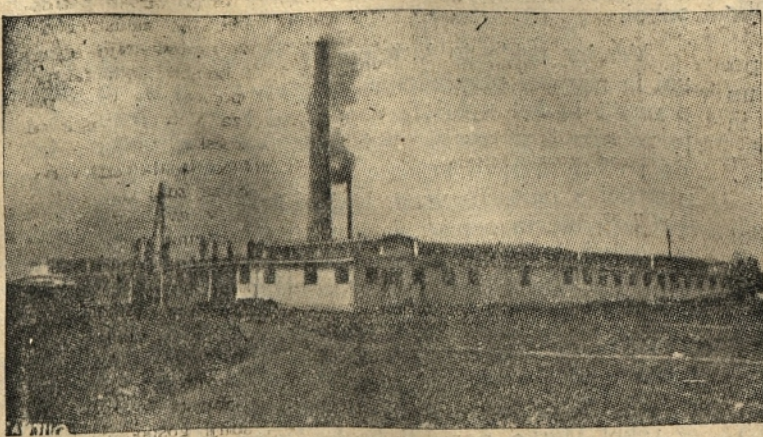
Povod za ponovno vojno so dali v juliju 1362. Beneška galeja, ki je kontrolirala tržaško pristanišče, je ustavila tržaške gusarske ladje. Tržičani so se temu uprli in ubili beneškega kapitana in precejšnje število mornarjev ter osvobodili svoje barke. To je dalo povod dogodkom, ki so med najbolj burnimi v tržaški zgodovini. Če nekaj dni je beneška mornarica krala Trst z morske strani, medtem ko so benetke kopne sile postavile svoja taborišča pri sv. Jakubu in pri sv. Vidu. Ko so tako obkolili mesto, so ga poskušali naokostiti. Tržičani so jih obdili. Ni treba, da se spuščamo v naštevanje vseh bojev in prask okoli Trsta. Dovolj je, če vemo, da je obleganje trajalo nekaj mesecev in da so Tržičani izgubili grad Mokovo.

Medtem so se odigravale tudi važne politične akcije. 2. avgusta 1368 je benetki dož Andrea Contarini poslal po nasvetu velikega sveta v Trst Leonbena in Andreja Veniera, da bi pripravila, po možnosti, Tržičane do kapitulacije in predaje mesta Benetkam. V primeru pa, da bi se Tržičani ne hoteli predati, naj se pogajata, da dosežeta mir. To pomeni, da se Benetke se niso čutile dovolj močne, da bi obdržale v svojih rokah tako uporno mesto kot je tedajni Trst. Kaže pa, da benetška poslanca nista prišla v Trst, kajti že 8. avgusta imamo v Trstu sejo velikega sveta tržaške občine, ki sklepa o tem, da bi se mesto na ugoden način predalo Benetkam. Listina, ohranjena v diplomatskem arhivu v Trstu, ne omenja niti z besedo kakršnih benetških posancev. Sklepamo pa lahko, da so se Tržičani odločili za predajo pod priiskom vojne, kateri niso bili os. Majhno število tržaškega prebivalstva ni moglo dolgo kljubovati dobro opremljeni benetški mornarici in kopni vojski, ki je mesto zaprla z vseh strani. Ko bi Tržičani vedeli za ugodne pogoje miru, ki jih je nudil veliki svet benetke republike, verjetno ne bi sestavljali listine, ki jim nudi manjše garancije, kot pa sam benetki dož. Veliki svet tržaške občine je namreč svetoval svojima poslanca da priprosta dova odpuščanje za storjene žalitve, naj pokažita, objubijata, prispejeta karkoli in sicer v imenu velikega sveta in vse občine, samo da bi mesto zopet prišlo v milost benetškega doža in republike. Kot Benetke niso verjele v trajen uspeh svoje vojne akcije, tako tudi Trst ni verjel v moč svoje obrambe.

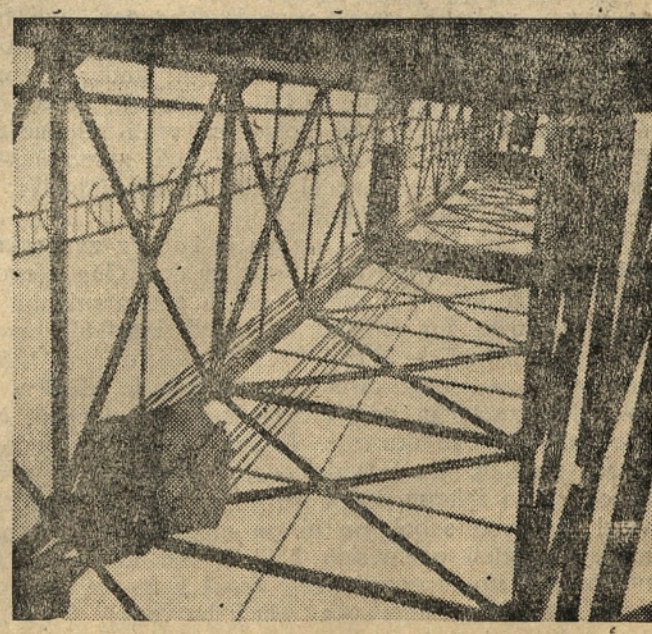
Listina, o kateri govorimo, je za nas Slovence še toliko važnejša, ker imenuje kot prisilna na seji velikega sveta tudi dva Slovenca. To sta bila Tomaž in Jernej, obadva sinova nekoga Stojana. Tomaž je imenovan na prvem mestu in nosi naslov vjeodma, to je ena najvažnejših služb v srednjem veku. To pomeni, da so se Slovenci v Trstu povzpeli zelo visoko v fevdalni lestevici, ker sodočajo v ena najvažnejših vprašanjih, celo o suverenosti mesta in okolice. Jernej bo mo srečali septembra meseca tudi v Benetkah kot voditelja tržaških posancev in sprotodpisnika listine o kapitulaciji in pristopu k benetški republiki.

Tržaški poslanci so prišli v Benetke najbrž skupno z novico o padcu Mokova, važne predstraže Trsta, kajli tedaj pošlje dož znatno pomoč svoji kopni vojski z nalogo, da mora brezpogojno uničiti nevarnega sosedo. Po padcu Mokova in po prihodu tržaških posancev k dožu, začnejo torej Benetčani drugače gledati na tržaške zadeve. Malodušnost in popustljivost poslovenec ter vojaka zmaga pri Mokovem gradu, da dala Benetčanom vtis, da se bodo le trajno polastili listega mesta, ki se je celo stoletje z uspehom upiralo prodajajoči benetški republiki. Tako torej mislijo Benetčani kakih deset dni potem, ko so sami poslali svoje poslanca v Trst, da bi Tržičanom ponudili mir. Zato se vojna nadaljuje. Pa ne za dolgo. 3. septembra že spet srečamo v Benetkah tržaške poslance, ki podpisajo listino o kapitulaciji in pristopu. Vodi jih Slovenec Jernej, sin Stojana.

(Nadaljevanje sledi)

USNJARSKA INDUSTRIJA JE V JUGOSLAVINI ZELO RAZVITA NA SLIKI USNJARSKA TOVARNA GOCE DELCEVE

CRPALNI STOLE NA NAFTNEM POLJU

